

الحمد لله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٥/٥/٢٧

دانشگاه قم

دانشکده الهیات و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد فقه و مبانی حقوق اسلامی

موضوع:

بررسی ماهیت حجاب و حدود آن

از دیدگاه فقه امامیه

استاد راهنما

دکتر سید محمد جواد وزیری فرد

استاد مشاور

دکتر سید یوسف علوی وثوقی

نگارنده

اکرم عبدالله پور

پاییز ۱۳۸۶

کتابخانه اطلاعات و اسناد اسلامی
دانشگاه قم

۱۳۸۶ / ۱۲ / ۱۲

۱۰۱۰۷۷

صلی الله علیک یا ابا المسن

یا علی بن موسی الرضا (علیک آلاف التحية و الثناء)

بر من منت نهادی و به بهانه تدوین پایان نامه چند صبا میهمان فوان
رأفت و مهربانیت بودم.

و اینک حاصل سعی و تلاشم در جوار بارگاه باصفایت اثری است ناچیز

تقدیم به:

مادر بزرگوارت حضرت نجمه (علیها السلام)

و

فواهر کریمهات فاطمه معصومه (علیها السلام)

تقدیر و تشکر

خداوندا! به درگاه بی‌انتهایت سر تسلیم فرود می‌آورم و تو را سپاس می‌گویم که سپاس و ستایش مخصوص تو است.

بر خود لازم می‌دانم از تمامی معلمین و اساتید بزرگواری که از آموختن الفبای علم و دانش تا این مقطع از تحصیل مدیون تعلیم و تربیت‌شان هستم قدردانی و سپاسگزاری نمایم و برایشان آرزوی موفقیت و شادکامی دارم.

بویژه از جناب آقای دکتر سید محمدجواد وزیری فرد که افتخار شاگردی ایشان را داشتم و از راهنمایی‌های ارزشمندشان در تدوین این پایان‌نامه یاری گرفتم صمیمانه تشکر و قدردانی می‌کنم.

و از استاد محترم جناب آقای دکتر سید یوسف علوی وثوقی به عنوان مشاور این پایان‌نامه تشکر می‌نمایم.

همچنین از مسئولین محترم تالار محققان کتابخانه آستان قدس رضوی مشهد مقدس که بزرگواری اینجانب را در امر تحقیق و دسترسی آسان به منابع یاری کردند کمال تشکر را دارم. و در پایان از مادر و پدر عزیزم که در تمام دوران زندگی همواره یاور و پشتیبانم بودند بی‌نهایت سپاسگزارم و از خداوند متعال می‌خواهم که ایشان را در سایه الطاف بی‌پایان خویش محافظت فرماید.

چکیده:

این پایان‌نامه با عنوان «بررسی ماهیت حجاب و حدود آن از دیدگاه فقه امامیه»، مسأله حجاب و لزوم پوشش زن در برابر نامحرم را به عنوان یک حکم شرعی مورد توجه قرار داده و با تکیه بر آراء فقهای امامیه با هدف تبیین حدود و کیفیت پوشش واجب و بررسی مبانی فقهی آن، بر اساس متون معتبر به بررسی این موضوع پرداخته است.

مسأله حجاب علاوه بر اسلام در سایر ادیان الهی و در میان اکثریت قریب به اتفاق ملل و نحل جهان وجود داشته که این مطلب نشانه‌ای بر فطری بودن پوشش و قبول آن از طرف عُرفِ جوامع بشری می‌تواند باشند.

در اسلام علاوه بر رعایت حدود شرعی حجاب، برای کیفیت پوشش اندام‌ها نیز شرایطی بیان شده که باید مورد توجه قرار گیرد. با وجود اینکه اصل حجاب به معنای پوشش زن مسلمان و پرهیز از خودنمایی و جلوه‌گری در برابر نامحرم مورد اتفاق جمیع فقهای اسلام است اما اینکه حدود این پوشش به چه نحوی باید باشد تا حدودی مورد اختلاف است که منشأ این اختلاف، تفاوت دیدگاه فقهاء در باره موارد استثناء از حکم و جوب پوشش می‌باشد. پایان‌نامه حاضر از دو فصل تشکیل شده است. در فصل اول با عنوان تاریخچه، ماهیت و حدود حجاب به بیان تاریخچه حجاب، مفهوم حجاب، حکمت تشریح حجاب و حدود و کیفیت آن پرداخته و بحث اصلی مربوط به حدود حجاب است که اقوال فقهای امامیه در این خصوص مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل دوم که عمده مطالب و هدف اصلی پایان‌نامه را در بر می‌گیرد مبانی فقهی حجاب و ادله قرآنی، روایی، عقلی، اجماع و سیره مسلمین، که بر حدود و مقدار پوشش واجب دلالت دارند مورد دقت قرار گرفته است.

کلید واژه‌ها:

حجاب، زینت، زینت ظاهره، خیمار، جلباب، وجه، کفین، قدمین.

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۳	بیان مسأله تحقیق
۳	سؤالات تحقیق
۳	فرضیه‌های تحقیق
۴	اهداف تحقیق
۴	پیشینه تحقیق
۴	ضرورت تحقیق
۵	روش تحقیق
۶	فصل اول: تاریخچه، ماهیت و حدود حجاب
۷	مبحث اول: تاریخچه حجاب
۷	گفتار اول: حجاب همراه با خلقت بشر
۹	گفتار دوم: حجاب در گستره تاریخ
۱۲	گفتار سوم: حجاب در ادیان و شرایع
۱۳	الف. حجاب در آیین زرتشت
۱۳	ب. حجاب در شریعت یهود
۱۵	ج. حجاب در شریعت مسیحیت
۱۵	د. حجاب در شریعت اسلام
۱۹	مبحث دوم: ماهیت حجاب
۱۹	گفتار اول: مفهوم حجاب
۱۹	الف. حجاب در لغت
۲۰	ب. حجاب در اصطلاح فقهی
۲۱	گفتار دوم: حکمت تشریح حجاب

۲۲	الف. حفظ حرمت و کرامت زن مسلمان
۲۵	ب. جواز حضور زن در اجتماع و استواری جامعه
۲۷	ج. حفظ امنیت و جلوگیری از فساد
۲۹	د. عامل عفاف و تقوی
۳۳	مبحث سوم: حدود و کیفیت حجاب
۳۳	گفتار اول: حدود حجاب
۳۵	الف. اقوال فقهاء در حدود پوشش
۳۵	۱. وجوب پوشش تمام بدن بدون استثناء
۳۷	۲. وجوب پوشش تمام بدن به استثناء وجه
۳۸	۳. وجوب پوشش تمام بدن به استثناء وجه و کفین
۴۰	۴. وجوب پوشش تمام بدن به استثناء وجه و کفین و ظاهر قدمین
۴۲	۵. وجوب پوشش تمام بدن به استثناء وجه و کفین و قدمین
۴۶	ب. بررسی اقوال
۴۷	گفتار دوم: کیفیت حجاب
۵۳	فصل دوم: مبانی فقهی حجاب
۵۴	مقدمه
۵۴	مبحث اول: کتاب
۵۴	گفتار اول: آیه ۳۱ سوره نور (آیه غض)
۵۶	الف. شأن نزول
۵۷	ب. مفهوم شناسی آیه
۵۷	۱. حوزه اول، جامعه و زندگی اجتماعی
۶۰	۲. حوزه دوم، خانواده
۶۲	ج. استدلال بر عدم وجوب پوشش وجه و کفین
۶۲	۱. صحیحہ مسعدہ بن زیاد
۶۳	۲. صحیحہ فضیل
۶۵	۳. معتبره زرارہ
۶۸	۴. معتبره ابی بصیر

۵. روایت ابی جارود..... ۶۹
- د. استدلال بر وجوب پوشش وجه و کفین..... ۷۲
- ه. رد ادله قائلین به وجوب پوشش وجه و کفین..... ۷۵
- گفتار دوم: آیه ۵۹ سوره احزاب (آیه جلباب)..... ۷۷
- الف. شان نزول..... ۷۷
- ب. مفهوم شناسی آیه..... ۷۸
- ج. استدلال بر وجوب پوشش وجه و کفین..... ۸۰
- د. رد استدلال بر وجوب پوشش وجه و کفین..... ۸۰
- ه. استدلال بر عدم وجوب پوشش قدمین..... ۸۲
- گفتار سوم: آیه ۶۰ سوره نور..... ۸۴
- الف. مفهوم شناسی آیه..... ۸۵
۱. صحیحہ محمد بن مسلم..... ۸۶
۲. صحیحہ حلبی..... ۸۷
۳. صحیحہ محمد بن ابی حمزہ..... ۸۸
۴. صحیحہ حریر بن عبداللہ..... ۸۸
- ب. استدلال بر عدم وجوب پوشش وجه و کفین..... ۸۸
- ج. استدلال بر وجوب پوشش وجه و کفین..... ۸۹
- گفتار چهارم: دلایل دیگری از کتاب خدا..... ۹۰
- الف. آیه ۵۲ سوره احزاب..... ۹۰
- ب. آیه ۲۳۵ سوره بقرہ..... ۹۱
- نتیجہ مبحث..... ۹۲
- مبحث دوم: دلیل سنّت..... ۹۳
- گفتار اول: استدلال بر عدم وجوب پوشش وجه و کفین..... ۹۳
- الف. روایات مفسرہ آیه ۳۱ سوره نور..... ۹۳
۱. صحیحہ مسعدہ بن زیاد..... ۹۴
۲. صحیحہ فضیل..... ۹۴
۳. معتبرہ زرارہ..... ۹۵

۴. معتبره ابی بصیر..... ۹۵
۵. روایت ابی جارود..... ۹۵
- ب. روایات مفسره آیه ۶۰ سوره نور [روایات قواعد]..... ۹۶
۱. صحیحہ محمد بن مسلم..... ۹۶
۲. صحیحہ حلبی..... ۹۷
۳. صحیحہ محمد بن ابی حمزہ..... ۹۷
۴. صحیحہ حریر بن عبداللہ..... ۹۸
- ج. روایات ستر شعر (پوشش مو)..... ۹۹
۱. صحیحہ احمد بن محمد بن ابی نصر..... ۹۹
۲. صحیحہ قرب الاسناد..... ۹۹
- سند و دلالت روایات..... ۹۹
- ۳- روایت شیخ صدوق..... ۱۰۰
- د. روایات نگاه..... ۱۰۱
۱. روایت علی بن جعفر..... ۱۰۲
۲. مُرسله مروک..... ۱۰۴
۳. صحیحہ عبداللہ بن جعفر..... ۱۰۵
۴. روایت محمد سنان..... ۱۰۵
۵. روایت جابر بن عبداللہ انصاری..... ۱۰۷
۶. روایت عبداللہ بن عباس..... ۱۰۹
۷. صحیحہ علی بن سوید..... ۱۱۰
۸. روایات مربوط به حکم نگاه به سر و دست زنان اهل ذمّه و بادیه نشینان و روستائیان..... ۱۱۱
- ۸-۱. موثقه سکونی..... ۱۱۱
- ۸-۲. روایت عبداللہ بن جعفر..... ۱۱۲
- ۸-۳. روایت عبّاد بن صہیب..... ۱۱۲
- گفتار دوم: استدلال بر وجوب پوشش وجه و کفین..... ۱۱۴
- الف. روایات مبنی بر جواز نظر به قصد ازدواج..... ۱۱۴

۱۱۴	۱. صحیحۀ هشام بن سالم و حماد بن عثمان و حفص بن البختری
۱۱۴	۲- معتبره حسن بن سری
۱۱۶	ب. صحیحۀ محمد بن حسن صفار
۱۱۹	ج. صحیحۀ فضیل
۱۲۰	د. روایاتی که زن را عورت شمرده‌اند
۱۲۱	۱. روایت هشام بن سالم
۱۲۱	۲. روایت فاطمه بنت الحسین
۱۲۲	۳. روایت سماعة بن مهران
۱۲۳	۴. روایت مسعدة بن صدقه
۱۲۳	معنای لغوی عورت
۱۲۵	تحقیق در مفهوم عورت
۱۲۸	نتیجۀ مبحث
۱۲۹	مبحث سوم: سایر ادله (اجماع، سیره مسلمین، عقل)
۱۲۹	گفتار اول: دلیل اجماع
۱۳۱	گفتار دوم: سیره مسلمین
۱۳۵	گفتار سوم: دلیل عقل
۱۳۷	الف. استدلال بر عدم وجوب پوشش وجه و کفین
۱۳۷	۱. همگونی با سنت‌های زندگانی انسان
۱۳۷	۲. تنافی وجوب پوشش وجه و کفین با حضور فعال در اجتماع
۱۳۷	۳. تضاد آن با قاعده لا حرج
۱۳۹	ب. استدلال بر وجوب پوشش وجه و کفین
۱۴۱	نتیجۀ گیری
۱۴۴	فهرست منابع
۱۴۴	الف. منابع عربی
۱۵۰	ب. منابع فارسی
۱۵۲	ج. فرهنگ‌نامه‌ها
۱۵۳	د. مقالات

مقدمه

بدون شک به تناسب ویژگی‌های روحی و جسمی بشر آفرینش لباس و پوشش و روی آوردن فطری انسان به آن یکی از نعمتها و هدایای الهی محسوب می‌شود. همهٔ ادیان آسمانی حجاب و پوشش زن را واجب و لازم شمرده‌اند و جامعهٔ بشری را به سوی آن دعوت کرده‌اند.

یکی از احکام شرعی اسلام نیز وجوب حجاب و پوشش زن در حضور نامحرم است. در حجاب اسلامی سهل‌انگاریهای مضر و سختگیریهای بی‌مورد وجود ندارد بلکه برای آن حدود و شرایط عمومی بیان شده و بر شکل و نوع خاصی تأکید نشده است. زیرا لباس و پوشش از امور تبعدی توقیفی نیست بلکه عرف و عاداتها نیز بر آن تأثیر می‌گذارد، حال اگر لباس آن شرایط عمومی را داشت و آن حدود را پوشاند دیگر منعی در آن نیست.

بنابراین حجاب زن به معنی حبس در خانه یا پرده‌نشینی و دوری از شرکت در اجتماع نیست بلکه صرفاً حفظ وقار و عفاف در پوشش و منش زن مسلمان و پرهیز از خودنمایی و جلوه‌گری در برابر نامحرم است و از آنجا که هدف شارع از وضع حجاب حفظ مصونیت زن از هر گونه تعرض و تجاوز و حفظ نظم عمومی و توسعه عفت و پاکی در جامعه و نهاد خانواده است لذا ارادهٔ مکلف در مقابل آن فاقد ارزش است. زیرا مصلحتی فراتر از منافع اشخاص تعقیب شده است از این رو قانون‌گذار ناگزیر است که موقعیت هر زن را در اجتماع معین سازد و حدود و کیفیت خاصی برای پوشش لحاظ نماید که در قرآن کریم و روایات وارده از پیامبر (ﷺ) و ائمهٔ معصومین (علیهم‌السلام) و نیز در کلمات فقها این حدود و کیفیت بیان شده است. البته در قرآن کریم آیاتی که بر این مسأله دلالت دارند نسبتاً مجمل می‌باشند و به طور صریح و روشن حدود حجاب از آنها به دست نمی‌آید اما روایات معتبره و مفسرهٔ فراوانی در این زمینه وارد شده که به کمک و قرینه آنها می‌توان حکم مسأله را تا حدودی روشن نمود، با وجود این در حدود پوشش واجب تا اندازه‌ای اختلاف وجود دارد که بررسی فقهی این مسأله بر اساس متون مستند و با رویکرد علمی- پژوهش می‌تواند چشم‌اندازهای شریعت را نسبت به این مسأله شفاف‌تر سازد و قول مشهور را از اقوال شاذ ممتاز نماید. اگرچه

موضوع حجاب با توجه به اختلاف آراء و نظرات فقهاء در باره حدود آن می‌تواند جایگاه بیشتری را جهت بحث و فحص به خود اختصاص دهد اما در این پایان‌نامه سعی بر آن نشده که اهمّ مطالب موجود در این زمینه در حد توان مطرح گردد، هر چند دارای عیوب و نواقصی است. لذا نگارنده از نظرات و انتقادات اساتید و محققین محترم در اصلاح و پیشرفت این کار تحقیقی استقبال می‌کند.

بیان مسأله تحقیق

حجاب همیشه با بشر بوده و در یک حدودی از مسلمات فطری است اما این که این حجاب فطری چه حدودی باید داشته باشد و دین که فطری است چه حدودی از حجاب را مقرر فرموده بحثی است که در همه جوامع بخصوص جوامع دینی بین محققین رایج است. این پایان نامه، ماهیت، حدود و کیفیت حجاب و مبانی فقهی آن را از دیدگاه فقهای امامیه مورد بررسی و تحقیق قرار می دهد.

سؤالات تحقیق

- ۱- ماهیت حجاب چیست؟
- ۲- حدود شرعی حجاب و کیفیت آن در فقه امامیه چگونه است و تغییرات حجاب در جهت تقید بیشتر و یا سهولت در صورت امکان تابع چه شرایطی است؟
- ۳- ادله و مبانی فقهی حدود حجاب کدام است؟

فرضیه های تحقیق

- ۱- مصونیت، ارزش، عامل تقوا و ابزار کار هر یک می توانند بخشی از ماهیت و حکمت تشریح حجاب را تشکیل دهند در حالی که محدودیت در این مجموعه جایی ندارد.
- ۲- بر خلاف تصور رایج، حدود حجاب به وجه و کفین منتهی نشده بلکه کیفیت پوشش اندامها نیز در حدود شرعی مندرج است به عبارت دیگر در بحث حجاب به دو بعد کمیت و کیفیت حجاب می توان پرداخت و با توجه به این که عمق مسأله حجاب عفت و تقوای عفیفانه است تبعیت سهولت در حجاب در شرایط مختلف با رعایت محتوای اساسی آن متفی نیست.
- ۳- از میان ادله اربعه به دلیل کتاب، سنت و اجماع، همچنین به سیره مسلمین می توان بر حدود شرعی حجاب استدلال کرد.

اهداف تحقیق

هدف: طرح موضوع در مجامع علمی و استدلالی کردن مطالب برای قابل قبول واقع شدن اصل موضوع در نزد اهل تحقیق و کسانی که به نحو خاص در پی یافتن مطالب تحقیقی در باب حجاب و حدود آن بخصوص از دیدگاه فقهای امامیه می‌باشند.

پیشینه تحقیق

اصل مسأله حجاب و پوشش زن در برابر نامحرم از ضروریات و مسلمات فقه اسلامی است اما در حدود و کمیّت آن تا اندازه‌ای اختلاف وجود دارد. در قرآن کریم آیاتی بر این مسأله دلالت دارند که نسبتاً مجمل می‌باشند و به طور صریح و روشن حدود حجاب از آنها به دست نمی‌آید اما روایات معتبره و مفسره فراوانی در این زمینه وارد شده که به کمک و قرینه آنها می‌توان حکم مسأله را تا حدودی روشن نمود. در کتب فقهی نیز این مسأله هرچند به صورت غیر مستقل، در ذیل مباحث مربوط به کتاب الصلاة و کتاب النکاح مورد بررسی قرار گرفته از جمله: المبسوط شیخ طوسی، التذکره الفقهاء علامه حلی، اللمعة الدمشقیة شهید اول، شرایع الاسلام محقق حلی و... و نیز در رساله‌های عملیه، فقها و مراجع تقلید به این مسأله پرداخته‌اند. و با وجود اینکه کتب و مقالات متعددی پیرامون مسأله حجاب تدوین شده است اما پایان‌نامه یا منبعی که ماهیت و حدود حجاب را از منظر فقهای امامیه و به صورت تطبیقی مورد دقت قرار دهد یافت نشد جز چند کتاب معدود که به بررسی ادله فقهی حجاب به صورت مستقل پرداخته‌اند. از جمله: کتاب «مسائل الحرجة فی فقه المرأة - الستر و النظر»، شیخ محمد مهدی شمس الدین و کتاب «دلیل تحریر الوسیله امام خمینی»، علی اکبر سیفی مازندرانی.

ضرورت تحقیق

با توجه به اختلاف آراء فقهاء در حدود پوشش و حجاب در حضور نامحرم، بررسی این مسأله در تاریخ فقه و فقها، بر اساس متون مستند به صورت مستقل و با رویکرد علمی - پژوهشی کمتر مسبوق به سابقه می‌باشد و چالش‌ها و تأملات فقهی مبتنی بر استدلال‌های فقه‌ای می‌تواند در این زمینه چشم‌اندازهای شریعت را نسبت به این مسأله شفاف‌تر سازد و قول مشهور را از اقوال شاذّ ممتاز کرده، قوّت و ضعف مستندات منابع فقهی مربوط به این حوزه را در منظر جرح و تعدیل علمی صاحب‌نظران بنشانند.

ضمن این که اقتضائات عصری روزآمد شدن بحث حجاب و مسائل اجتماعی از این دست را می‌طلبد و رسیدگی به مبانی فقهی آن روزآمدی و کارآمدی روشنگرانه دینی آن را توسعه می‌بخشد.

روش تحقیق

این تحقیق با روش گردآوری کتابخانه‌ای و روش اندیشه‌ورزی تفسیری - استنباطی به بررسی مطالب می‌پردازد.

فصل اول:

تاریخچه، ماهیت و حدود حجاب

مبحث اول: تاریخچه حجاب

در بررسی تاریخچه حجاب می توان آن را از سه منظر مورد توجه قرار داد:
الف. حجاب همراه با خلقت بشر ب. حجاب در گستره تاریخ ج. حجاب در ادیان و شرایع

گفتار اول: حجاب همراه با خلقت بشر

پوشش زن و مرد قبل از هر چیز از خواسته های فطرت پاک و ساختار وجودی ذات آنها و از نوعی احساس درونی و الهام نفسانی سرچشمه می گیرد. که از بدو خلقت بشر وجود داشته است.^۱ داستان حضرت آدم و حوا فطری بودن پوشش را اثبات می کند، در قرآن کریم چنین آمده است:

«فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْضِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ»^۲

«و آنگاه که آدم و حوا از آن درخت ممنوعه چشیدند پوشش خود را از دست داده

(عورتشان آشکار گردید) و به سرعت با برگ درختان بهشتی خود را پوشاندند.»

طبق آیات شریفه قرآن کریم^۳ حضرت آدم و حوا قبل از چشیدن از درخت ممنوعه برهنه نبودند بلکه دارای نوعی از پوشش بهشتی بودند ولی بر اثر خطا و اغوای شیطان، آن کرامت و پوشش بهشتی را از دست دادند و پس از هبوط به زمین وقتی که خود را برهنه یافتند بلافاصله به پوشاندن خود اقدام نمودند.

۱ - محمد مهدی اشتهاوردی ، حجاب بیانگر شخصیت زن (بی جا) : معاونت مبارزه با مفساد اجتماعی ناجا، (۱۳۷۵) ، ص ۶۸؛

میر ابوالفتح دعوتی ، سلام بر حجاب (قم: نشر آیام ، ۱۳۷۷) ، ص ۶.

۲ - قرآن، اعراف: ۱۲۲.

۳ - قرآن ، اعراف : ۲۷.

این احساس شرم از برهنگی حتی بدون حضور ناظر بیگانه و سرعت در پوشاندن خود با برگها از آن جهت که تحت هیچ آموزش یا فرمانی از جانب خداوند یا فرشته وحی و یا تذکر هر یک به دیگری صورت نگرفته است بیانگر فطری بودن پوشش و ذاتی بودن آن در انسان است و ثابت می‌کند لباس و پوشش به تدریج و بر اثر تمدن ایجاد نشده است بلکه انسان‌های نخستین یا به تعبیر بهتر نخستین انسان‌ها به طور فطری بدان گرایش داشته‌اند.^۱

بدون شک به تناسب ویژگی‌های روحی و جسمی بشر، آفرینش لباس و پوشش و روی آوردن فطری انسان به آن، یکی از نعمتها و هدایای الهی محسوب می‌شود. قرآن کریم در مورد آفرینش لباس چنین می‌فرماید:

«يَا بَنِي آدَمَ قَدْ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُورِي سَوَآتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ ذَٰلِكَ
مِنَ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ»^۲

«ای فرزندان آدم، برای شما لباسی فرو فرستادیم که اندام شما رامی‌پوشاند و مایه زینت شماست و لباس تقوا بهتر است، این از آیات خداوند است باشد که متذکر شده پند گیرید.»

این آیه بیانگر «اهمیت و اهداف آفرینش لباس» برای انسان است که در آن از نزول و ارزانی داشتن لباس از سوی خداوند به انسان سخن رفته است. به طور مسلم این تحفه الهی برای پاسخ به تمایلات فطری بشر به او هدیه شده است.

البته مورخان به ندرت از اقوام بدوی که دارای حجاب مناسب نبوده و یا به صورت برهنه در اجتماع ظاهر می‌شدند یاد می‌کنند. تعداد این اقوام به قدری نادر است که در مقام مقایسه قابل ذکر نیستند (النادر کالمعدوم). بدینسان می‌توان گفت که متداول بودن حجاب از زمان حضرت آدم و حوا در میان ملل مختلف با آنکه دارای عقاید، مذاهب و شرایط جغرافیایی متفاوتی بوده‌اند نشانگر آن است که تمایل به پوشش و حجاب امری فطری است که از آغاز پیدایش بشر وجود داشته، از این رومی‌توان ادعا کرد که در اقوام بدوی نادری که برهنگی در میان آنان رواج داشته است وجود برخی موانع سبب جلوگیری از بروز استعدادهای طبیعی و فطری آنان شده است و یا عواملی باعث انحراف آنان از مسیر فطرت گشته است.^۳

۱ - علی محمدی آشنانی، حجاب در ادیان الهی (قم: انتشارات اشراق، ۱۳۷۳ش)، ص ۱۹.

۲ - قرآن، اعراف: آیه ۲۶.

۳ - پیشین، ص ۲۲.

گفتار دوم: حجاب در گستره تاریخ

تمام کسانی که زندگی بشر و تحولات آن را مورد ارزیابی قرار داده‌اند اذعان دارند که هر یک از زن و مرد از آغاز پیدایش انسان کوشیده است تا پوشش مناسب خود را تهیه کند او نخست با برگ درختان و سپس با پوست حیوانات و بعدها با دست بافته‌های خود، خویش را می‌پوشانده است، با پیشرفت علم و صنعت و دست یافتن به منابع و ابزار جدید پوشش نیز از تغییرات تکاملی بهره‌مند گردید.^۱

هرچند حجاب در طول تاریخ فراز و نشیب‌های زیادی را طی کرده و گاهی با اعمال سلیقه حاکمان، تشدید یا تخفیف یافته است ولی هیچگاه بطور کامل از میان نرفته است. بلکه حجاب به معنی پوشش زنان در میان ملل مختلف جهان به طور مسلم رایج و معمول بوده است.^۲

بسیاری از مورخان و اندیشوران به گسترده‌گی دامنه رواج حجاب در میان زنان اشاره کرده‌اند که به ذکر چند نمونه اکتفا می‌شود:

در کتاب «زن در آینه تاریخ» پس از مطرح کردن بحث مفصلی در باره علل و عوامل حجاب آمده است که با توجه به علل ذکر شده و بررسی در آثار و نقوش به دست آمده پیدایش حجاب به دوران پیش از مذاهب مربوط می‌شود از این رو عقیده عده‌ای که می‌گویند مذهب موجب حجاب می‌باشد صحت ندارد ولی باید پذیرفت که در دگرگونی و تکمیل آن بسیار مؤثر بوده است.^۳

همچنین در کتاب «حقوق زن در اسلام و اروپا» بیان شده:

«با مطالعه آثار تمدن‌های مختلف ظاهراً چنین به نظر می‌رسد که حجاب زنان از عادات قدیمه تمدن‌های بشری بوده است البته در قبایل وحشی و غیرتمدن حجاب و حتی پوشش زنان وجود نداشته... مسلماً پیدایش حجاب در بدو امر از لحاظ حرمت زنان محترمه بوده و بعداً به تدریج صورت عفاف به خود گرفته و با آداب مذهبی اختلاط یافته است.»^۴

در ایران باستان و قوم یهود و نیز در میان هندوها حجاب وجود داشته است و حتی از آنچه که در قانون اسلام آمده نیز به مراتب سخت‌تر و مشکل‌تر بوده است.^۵

۱ - همان، صص ۲۱-۲۲.

۲ - علی علوی قزوینی، «حجاب و سابقه آن»، دایرة المعارف تشیع، ج ۶، ص ۷۴.

۳ - علی اکبر علویقی، زن در آینه تاریخ (تهران: [بی نا]، ۱۳۷۵)، ص ۱۱۶.

۴ - حسن صدر، حقوق زن در اسلام و اروپا (تهران: سازمان کتاب‌های پرستو، [بی تا])، ص ۵۶.

۵ - علی علوی قزوینی، «حجاب و سابقه آن»، دایرة المعارف تشیع، ج ۶، ص ۷۴.

مطالعه فرهنگ پوشش مردم ایران در طول تاریخ نشان می‌دهد که زنان شریف ایران حجاب را به عنوان ارزشی والا پاس داشته‌اند و بدان افتخار می‌کردند.^۱

در مقدمه کتاب «حقوق زن در اسلام و اروپا» آمده است: «حجاب چهره زنان جزو سنت‌های ملی بوده است و در ایران قبل از اسلام که امتیاز طبقاتی پایه تشکیل جامعه بوده، زنان محترم ایرانی برای حفظ حرمت و حشمت، پرده نازکی بر صورتشان می‌پوشاندند این رسم و عادت به تدریج رنگ مذهبی به خود گرفت تا جایی که کسی را یارای گفتگو در باره آن نماند.»^۲

در دایرة المعارف تشیع می‌خوانیم:

«پارسیان در روزگار باستان خوش لباس بودند و شبیه مادها جامه می‌پوشیدند آنان جز دو دست، باز گذاشتن هر یک از قسمت‌های بدن را خلاف ادب می‌شمردند آنان شلوار و پیراهن کتابی و دو لباس رو داشتند، اختلاف لباس زنان با مردان در این بود که پیراهنشان شکاف داشت. پیراهن زنان تزئینات بسیار داشت و به رنگ‌های زنده‌ای بود برای پوشاندن سر از یک سربند که در زیر چانه به وسیله دو بست محکم می‌شد استفاده می‌کردند روی این سربند نیز یک روسری بزرگ بنام مکنو می‌پوشیدند.»^۳

تحقیقات نشان می‌دهد که در عصر ساسانیان مردان لباس‌های فاخر و زیبای خود را بر تن کرده در مهمانیها حضور می‌یافتند و زنان پارچه حریر بلندی را بر سر می‌نهادند که گردن و حتی بخشی از لباسشان را در بر می‌گرفت در واقع چادر در آن عصر عبارت بود از یک روسری بلند که سر را می‌پوشاند بدون آن که بخشی از صورت را در بر گیرد. بلندای آن قسمتی از بالاتنه را در بر می‌گرفت و غالباً بسیار نازک و نمایان بود.^۴

در خصوص حجاب در بین زنان هند در کتاب تاریخ تمدن آمده:

«رسم حجاب یعنی پرده‌نشینی و مستوری و انزوای زنان شوهردار با ایرانیها و مسلمانان به هند آمد. از این رو شمال این کشور سخت‌تر و محکم‌تر از جنوب بوده است. شوهران هندو برای حفظ زنان از دست مسلمانان نظام پرده‌نشینی را چنان سخت گسترش دادند که یک زن نجیب و محترم می‌توانست روی خود را فقط به شوهر و پسرانش نشان دهد و در ملاء عام باید با روینده

۱ - علی محمدی آشنانی، حجاب در ادیان الهی، ص ۷۴.

۲ - حسن صدر، حقوق زن در اسلام و اروپا، مقدمه.

۳ - اکرم ارجع، «حجاب، سیر تاریخی پوشش»، دایرة المعارف تشیع، ج ۶، ص ۷۷.

۴ - مهین نوری، مروری بر کودتای سیاه، تاریخچه کشف حجاب (تهران: مهین نوری، ۱۳۷۸ش)، ص ۸.